

УДК 616.89-008.441.56-017
О.А. Ревенок, Т.М. Арсенюк

СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА В УКРАЇНІ (2006-2007 РОКИ)

*Український НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України
Київський міський центр судово-психіатричних експертиз*

А.А. Ревенок, Т.М. Арсенюк

СУДЕБНО-ПСИХИАТРИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА В УКРАИНЕ (2006-2007 ГОДЫ)

Целью данной работы было изучение структурно-динамических особенностей судебно-психиатрических экспертиз на Украине за период 2006-2007 годов.

Ключевые слова: *судебно-психиатрическая экспертиза амбулаторная и стационарная, уголовный и гражданский процесс, статистика.*

A.A. Revenok, T.M. Arsenjuk

FORENSIC – PSYCHIATRIC EXPERT SERVICE IN UKRAINE (2006-2007)

The purpose of this work was to investigate structure-dynamic features of forensic – psychiatric expert service in Ukraine in period 2006 -2007 years.

Key words: *disperary and stationary forensic – psychiatric examination, civil and criminal process, statistics*

Структура служби.

На сьогодні структура судово-психіатричної експертної служби України складається з:

- Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології Міністерства охорони здоров'я України;
- 10-ти спеціалізованих судово-психіатричних експертних (СПЕ) стаціонарних відділень для осіб, що знаходяться під вартою, в структурі психіатричних лікарень;
- 27-ми амбулаторних підрозділів СПЕ в складі психіатричних лікарень і психоневрологічних диспансерів (ПНД);
- 2-х Центрів судово-психіатричної експертизи (м. Київ, м. Донецьк), які є самостійними юридичними установами і проводять як стаціонарні так і амбулаторні СПЕ.

На Український НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології у відповідності до наказу МОЗ України від 05.07.96 р. №194 покладено функції головної установи по проблемам судової психіатрії і здійснення науково-методичного керівництва експертними комісіями України.

Із 27 амбулаторних судово-психіатричних експертних комісій 9 є об'єднаними (амбулаторно-стаціонарними), а 18 – тільки амбулаторними.

Київський міський і Донецький обласний центри судово-психіатричної експертизи є нові і найбільш сучасні форми експертних установ.

Кадрове забезпечення судово-психіатричної експертної служби України.

Штатний розпис амбулаторних і стаціонарних ек-

спертних комісій затверджено наказом МОЗ України №33 від 23.02.2000 року «Про штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я».

У відповідності до статті 9 Закону України «Про судову експертизу» на Міністерство юстиції України покладається ведення державного Реєстру атестованих судових експертів. На сьогодні атестованих лікарів - судово-психіатричних експертів 118, судових експертів психологів 26.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що має місце недоукомплектованість кадрами за всіма експертними посадами.

До недоліків в організації роботи судово-психіатричних експертних підрозділів відноситься не тільки наявність великого числа сумісників, але й те, що в деяких областях до складу експертних комісій введені в якості експертів доповідачів «на громадських засадах» лікарі із загальнопсихіатричних відділень. Всі вони не мають відповідної підготовки з судової психіатрії, не знають специфіки, принципів судово-психіатричної експертизи, не пройшли атестацію як судові експерти, що не може не сказатись на якості експертних висновків.

Загальний обсяг судово-психіатричних експертиз.

Загальний обсяг судово-психіатричних експертиз, проведених в Україні за останнє десятиліття значно зріс. Збільшення обсягу експертної роботи почалося в 1993 р., коли було проведено понад 26 тис. експертиз. Кілька років обсяг залишався приблизно однаковим - на рівні 26-28 тис. на рік, з 2000 року обсяг експертиз був понад 30 тис. на рік. Динаміка темпу приросту ек-

спертиз упродовж останніх років свідчить про його вповільнення і є всі підстави думати, що найближчим часом істотних змін в обсязі експертної роботи не передбачається.

У 2006 році було проведено 28713 експертиз. З них комплексних - 3391. У 2007 році – 29472 експертизи, з яких комплексних було 3476 (таблиці № 1)

По областях України відзначаються значні коливання обсягів експертиз як в абсолютних цифрах, так і по їх кількості на 100 тис. населення.

Таблиця №1

Обсяги проведених судово-психіатричних експертиз по областях України (2006-2007 роки)

Регіон	Пройшли експертизу			
	Всього (2006 рік)		Всього (2007 рік)	
	п	%	п	%
АР Крим	2361	8.2	2674	9.1
Вінницька область	574	2.0	620	2.1
Волинська область	557	1.9	558	1.9
Дніпропетровська область	1437	5.0	1513	5.1
Донецька область	3536	12.3	3454	11.7
Житомирська область	577	2.0	860	2.9
Закарпатська область	272	0.9	311	1.0
Запорізька область	804	2.8	787	2.7
Івано-Франківська область	522	1.8	420	1.4
Київська область	1636	5.7	1640	5.6
Кіровоградська область	676	2.3	793	2.7
Луганська область	1094	3.8	1096	3.7
Львівська область	1475	5.1	1398	4.7
Миколаївська область	1011	3.5	995	3.4
Одеська область	1280	4.5	1294	4.4
Полтавська область	1012	3.5	909	3.1
Рівненська область	391	1.4	584	2.0
Сумська область	902	3.1	1001	3.4
Тернопільська область	516	1.8	620	2.1
Харківська область	1384	4.8	1544	5.2
Херсонська область	669	2.3	903	3.1
Хмельницька область	703	2.4	704	2.4
Черкаська	767	2.7	772	2.6
Чернівецька	650	2.3	564	1.9
Чернігівська	751	2.6	766	2.6
м. Київ	2820	9.8	2411	8.2
м. Севастополь	336	1.2	281	0.9
Всього по Україні	28713	100.0	29472	100.0

Як видно з таблиці №1 лідерами з обсягу проведених експертиз у 2006-2007 роках є Донецьк, Київ, АР Крим, Київська область, Дніпропетровська і Львівська області.

Аналіз судово-психіатричних експертиз по формах їхнього проведення за останні 10 років в Україні визначає чітку тенденцію до збільшення числа амбулаторних експертиз: наприкінці 80-х років їх обсяг становив 72-74 %, із середини 90-х - більше 80 %. Ріст обсягу амбулаторних експертиз в останні роки: 2001 р. - 84,9 %. 2002 р. - 85,5 %. 2004 р. – 86,4%. 2005 р. – 85,8%.

У 2006 році обсяг амбулаторних судово-психіатричних експертиз складав 86% від загальної кількості, а у 2007 році – 86.6%, що вказує на практично стабільний їх рівень в 2001-2007 роках. (Таблиця 2, 3)

У деяких областях обсяг амбулаторних експертиз в останні роки був менше 60 %. Вінницька - 41,1 %, Дніпропетровська - 58,8 %, Луганська - 59,9 %. Це області, які мають відділення для стаціонарної судово-психіатричної експертизи. Через наявність таких відділень імовірно відбувається перерозподіл експертних випадків.

У 2006 році цей показник по вищезазначеним областям України став ще меншим: Вінницька область - 38 %, Дніпропетровська - 52,4 %. В Луганській області він майже не змінився (60,4 %). У Київському і Донецькому центрах СПЕ обсяг амбулаторних експертиз також зменшився – 68.0% і 90.2% відповідно. У 2007 році він навпаки дещо піднявся: Вінницька область – 40,5%, Дніпропетровська – 66,7%, Луганська – 69,4%, м. Київ – 75,6%, м. Донецьк – 93,6%.

Обсяг стаціонарних експертиз в останні роки поступово зменшується і становить 15,2% (2004), 15,6 % (2005), 13,3% (2006), 12,8% (2007) від загальної кількості. Обсяг експертиз у суді стабільно складає менш 1%.

Особливо цікавими є дані що стосуються посмертних експертиз, які зазвичай є вкрай складними. Проведення посмертних СПЕ займає багато часу, потребує запитів додаткових даних та вивчення додаткової літератури.

В 2006 році посмертних експертиз було проведено 469 (1.9%) від загальної кількості, а у 2007 році – 579 (1,96%). У порівнянні з 2001-2002 роками обсяг посмертних експертиз збільшився у два рази. Найбільше їх було проведено у 2007 році у Києві – 113 (6,2% від загального числа амбулаторних експертиз), Донецьку - 37 (1.1 %), у Дніпропетровській області - 46 (4,5%), Запорізькій області 38 (5,0%), в м. Харків – 40 (3,3%), в Київській області – 31 (1,9%). Найменша кількість посмертних експертиз була проведена в Івано-Франківській і Кіровоградській областях (2 і 5 експертиз відповідно). Інші області провели 16 і менш експертиз.

До категорії складних експертиз також відносять і комплексні експертизи (психолого-психіатричні, нарколого-психіатричні, сексолого-психіатричні, експертизи за участю судових медиків та інші). З огляду на специфіку даного виду експертиз, вони були в 2002 році виділені в окрему рубрику в статистичній формі 38-здоровий.

Питома вага комплексних експертиз стосовно загального обсягу експертиз по Україні у 2002 році становила 9,4% причому 90 % з них були проведені у відношенні підслідних та підсудних.

У 2007 році цей показник дорівнював 11.2% від загальної кількості амбулаторних експертиз і 16,8% від загальної кількості проведених стаціонарних експертиз

Обсяги амбулаторних судово-психіатричних експертиз по областях України (2006 рік)

Регіон	Пройшли експертизу					
	Всього		Із них			
			Комплексних		Посмертних	
	п	%	п	%	п	%
АР Крим	1924	7.8	263	13.6	19	1.0
Вінницька область	265	1.1	35	13.2	12	4.5
Волинська область	533	2.1	111	20.1	8	1.5
Дніпропетровська область	888	3.6	36	4.1	36	4.1
Донецька область	3253	13.1	183	5.6	43	1.3
Житомирська область	577	2.3	145	25.1	6	1.0
Закарпатська область	272	1.1	27	9.9	6	2.2
Запорізька область	772	3.1	20	2.6	34	4.4
Івано-Франківська область	518	2.1	15	3.0	11	2.1
Київська область	1636	6.6	301	18.4	22	1.3
Кіровоградська область	676	2.7	26	3.8	3	0.4
Луганська область	725	2.9	95	13.1	6	0.8
Львівська область	1098	4.4	33	3.0	18	1.6
Миколаївська область	1011	4.1	32	3.2	12	1.2
Одеська область	1169	4.7	112	9.6	15	1.3
Полтавська область	1012	4.1	253	25.0	16	1.6
Рівненська область	391	1.6	126	32.3	6	1.5
Сумська область	736	2.9	29	3.9	6	0.8
Тернопільська область	516	2.1	184	35.6	6	1.2
Харківська область	1072	4.3	23	2.1	27	2.5
Херсонська область	512	2.1	71	13.8	8	1.6
Хмельницька область	447	1.8	28	6.3	18	4.0
Черкаська	764	3.1	69	9.0	9	1.2
Чернівецька	650	2.6	242	37.2	3	0.5
Чернігівська	751	3.1	45	6.0	12	1.6
м. Київ	2244	9.1	240	10.7	94	4.2
м. Севастополь	296	1.2	53	17.9	13	4.4
Всього по Україні	24708	100.0	2797	11.3	469	1.9

(у 2006 році - 19,9%). Загальна кількість комплексних експертиз – 11,8%, що на 2,2% перевищує показники 2002 року.

Слід вказати на те, що зростання кількості комплексних судово-психіатричних експертиз йшло поступово за останні 5 років.

Дані по регіонах відносно проведених у **2007 році** комплексних експертиз виявилися наступними. Так у Рівненській області не було проведено жодної такої експертизи (у 2006 році 32,3%), у Харківській – 3,4%.

Запорізька та Івано-Франківська – 4,7% і 3,6% відповідно.

Разом з тим, як і у 2002 році лідерами по кількості проведених комплексних СПЕ у 2007 році були Тер-

нопільська (41,1%), Житомирська (20,9%) і Полтавська (26,9%) області.

Виникає питання, чи дійсно призначались всі ці комплексні судово-психіатричні експертизи судово-слідчими органами. Можливо вони були самостійно оцінені експертами, які проводили патопсихологічне дослідження, як комплексні. Ці дані переконливо показують, як відрізняються по регіонах підходи судово-слідчих органів до призначення судово-психіатричної експертизи і їх можливої оцінки з боку судових експертів експертних установ.

Стационарну експертизу за період з 1996 по 2006 рік в переважній більшості проходили підслідні й підсудні – від 90,7% до 93,3%.

Обсяги амбулаторних судово-психіатричних експертиз по областях України (2007 рік)

Регіон	Пройшли експертизу					
	Всього		Із них			
			Комплексних		Посмертних	
	п	%	п	%	п	%
АР Крим	2245	8.8	310	10.8	38	1.7
Вінницька область	251	0.9	20	0.7	14	5.6
Волинська область	546	2.1	95	3.3	7	1.3
Дніпропетровська область	1010	3.9	32	1.1	46	4.5
Донецька область	3234	12.7	212	7.4	37	1.1
Житомирська область	860	3.4	180	6.2	8	0.9
Закарпатська область	311	1.2	35	1.2	6	1.9
Запорізька область	759	2.9	37	1.3	38	5.0
Івано-Франківська область	410	1.6	12	2.9	2	0.5
Київська область	1640	6.4	262	15.9	31	1.9
Кіровоградська область	793	3.1	34	4.3	5	0.6
Луганська область	761	2.9	119	15.6	21	2.7
Львівська область	987	3.8	68	6.9	31	3.1
Миколаївська область	995	3.9	75	7.5	6	0.6
Одеська область	1193	4.7	119	9.9	34	2.8
Полтавська область	909	3.6	245	26.9	16	1.8
Рівненська область	582	2.3	114	19.6	8	1.4
Сумська область	854	3.3	61	7.1	7	0.8
Тернопільська область	620	2.4	255	41.1	7	1.1
Харківська область	1211	4.7	37	3.0	40	3.3
Херсонська область	753	2.9	78	10.3	12	1.6
Хмельницька область	443	1.7	18	4.1	12	2.7
Черкаська	767	3.0	0	0.0	10	1.3
Чернівецька	564	2.2	153	27.1	8	1.4
Чернігівська	756	2.9	68	8.9	16	2.1
м. Київ	1827	7.1	202	11.0	113	6.2
м. Севастополь	251	0.9	34	13.5	6	2.4
Всього по Україні	25532	100.0	2875	11.3	579	2.3

У 2007 році це показник склав 91,8%.

Таким чином можна сказати, що кількість проведених стаціонарних судово-психіатричних експертиз за останні 12 років практично не змінилася. (Таблиця 4, 5)

При цьому, як видно з таблиць 4 і 5 кількість комплексних СПЕ серед стаціонарних майже в півтора рази більша ніж серед амбулаторних.

Аналіз результатів діагностичних рішень в амбулаторних і стаціонарних експертизах показав наступне. Відсоток експертиз з висновком - «Діагноз не уточнено, експертне рішення не винесено», із загального числа амбулаторних СПЕ, за період з 1999 по 2005 рік складав від 7.2 (1999 рік) до 9.7 (2005 рік). За останні

вісім років цей показник постійно зростав і у 2006 році дорівнював 10.3%.. Він значно знизився а у 2007 році (6.3%). По окремих регіонах розподіл показників “невирішених” амбулаторних експертиз досить великий. Якщо в середньому по Україні на 2007 рік він становить 6.3 %, то в м. Києві питома вага таких експертиз 11,3% (27.5% у 2006 р.), м. Одесі – 12.74 (26.2% у 2006 р.), м. Харкові – 16.5% (20.3 % у 2006 р.). Найменшими є показники у Житомирській (0,8%), Закарпатській (0,6%), Івано-Франківській (0,4%), Рівненській (0,3%) областях (рис. 1).

Можна припускати можливість збільшення цього показника по відношенню до середнього по Україні за рахунок випадків направлення на стаціонарну експер-

Таблиця №4

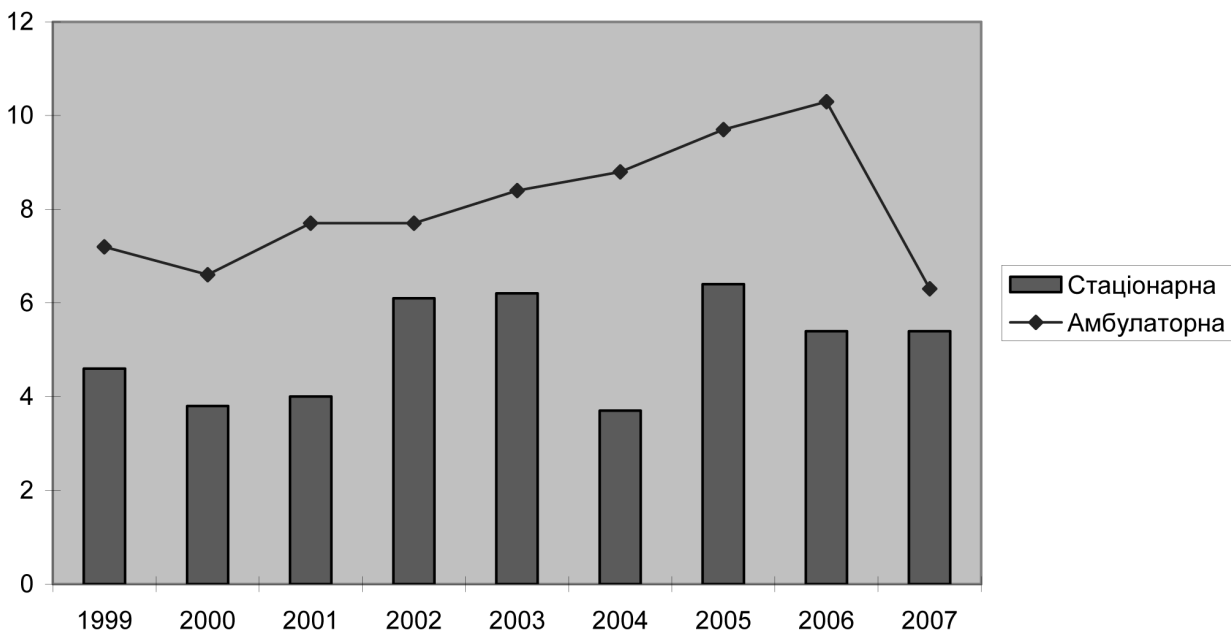
Обсяги стаціонарних судово-психіатричних експертиз по областях України (2006 рік)

Реґіон	Пройшли експертизу			
	Всього		Із них комплексних	
	п	%	п	%
АР Крим	437	11.4	92	21.0
Вінницька область	306	8.0	73	23.8
Волинська область	24	0.6	8	33.3
Дніпропетровська область	542	14.1	114	21.0
Донецька область	263	6.9	10	3.8
Запорізька область	15	0.4	1	6.7
Луганська область	363	9.5	111	30.6
Львівська область	310	8.1	61	19.7
Одеська область	97	2.5	28	28.9
Сумська область	162	4.2	16	9.9
Харківська область	312	8.1	11	3.5
Херсонська область	157	4.1	38	24.2
Хмельницька область	249	6.5	24	9.6
м. Київ	551	14.4	130	23.6
м. Севастополь	40	1.0	3	7.5
Всього по Україні	3828	100.0	720	18.8

Таблиця №5

Обсяги стаціонарних судово-психіатричних експертиз по областях України (2007 рік)

Реґіон	Пройшли експертизу			
	Всього		Із них комплексних	
	п	%	п	%
АР Крим	426	11.3	100	23.5
Вінницька область	358	9.5	79	22.1
Волинська область	12	0.3	5	41.7
Дніпропетровська область	503	13.4	70	13.9
Донецька область	211	5.6	14	6.6
Запорізька область	11	0.3	0	0.0
Луганська область	316	8.4	80	25.3
Львівська область	377	10.0	65	17.2
Одеська область	90	2.4	23	25.5
Сумська область	147	3.9	27	18.4
Харківська область	333	8.8	16	4.8
Херсонська область	150	3.9	40	26.7
Хмельницька область	237	6.3	13	5.5
м. Київ	563	14.9	97	17.2
м. Севастополь	30	0.8	2	6.7
Всього по Україні	3764	100.0	631	16.8

Рис. 1. Порівняння кількості амбулаторних і стаціонарних експертиз з висновком «Діагноз не уточнено, експертне рішення не винесено» (1999-2007 роки).

тизу тих підекспертних, у відношенні яких можливо було прийняти рішення в амбулаторних умовах.

Найменша кількість «невиіршених» експертиз у 2007 році була зафіксована в амбулаторній СПЕК Житомирської (0,8%), Закарпатської (0,6%), Івано-Фран-

ківської (0,4%), Рівненської (0,3%), Київської (0,3%) областей.

Такі низькі показники також викликають деяке здивування, так як вказують на практично 100% вирішення експертних питань в амбулаторних умовах не

зважаючи на короткочасність проведення експертизи.

Відсоток “невирішених” експертиз при стаціонарному обстеженні підекспертних трохи нижчий ніж при амбулаторному, що не зважаючи на це є не дуже гарним показником. У **2007 році** він склав 5,4%.

Важливим є показник визнання підекспертних психічно здоровими.

За останні дев'ять років він змінювався наступним чином.

При амбулаторних СПЕ коливався від 43,4% (1999 р.) до 38,7% (2006 р.) У **2007 році** – 26,9%. При стаціонарних СПЕ відсоток визнаних підекспертних психічно здоровими був наступним – від 26,1 (1999 р.) до 22,8 (2006 р.). При цьому за період 1999-2006 роки він взагалі майже не змінювався. У **2007 році** – 21,3%

З одного боку така велика кількість психічно здорових може свідчити про не завжди обгрунтоване направлення судово-слідчими органами осіб на експертизу. З іншого боку звертає на себе увагу занадто велика різниця психічно здорових осіб по регіонах, що опосередковано може вказувати на різні діагностичні підходи.

Характер експертних рішень у відношенні підслідних та підсудних вказує на значне зниження за останні 25 років питомої ваги осіб, визнаних неосудними. На

початку 80-х років він становив 12,1%-12,3%. Зміна цього показника у сторону зменшення почалася десь у 1987-1988 р., і протягом наступних десяти років мала незначне коливання: від 5,9% до 4,5%. Крім таких факторів як криміногенність, розповсюдженість психічних захворювань, тощо, безсумнівно в зниженні цього показника важливу роль зіграли зміни діагностичних й експертних критеріїв, що наступили внаслідок реформ у психіатрії.

Аналіз кількості осіб визнаних неосудними за останні 8 років показав наступне.

Амбулаторна експертиза. У середньому по Україні цей показник в період з 1999 по 2006 рік практично не змінився і становить близько 3,5% на рік. У **2007 році** він дещо зменшився - 2,6% (рисунок 2).

Стаціонарна експертиза.

У середньому по Україні цей показник в період з 1999 по **2007 рік**, також як і при АСПЕ був практично не змінним і становив близько 15,0% на рік (рисунок 2).

Характерним є те, що кількість осіб визнаних неосудними при стаціонарному обстеженні майже в 5 разів перевищує кількість таких випадків при амбулаторних судово-психіатричних експертизах.

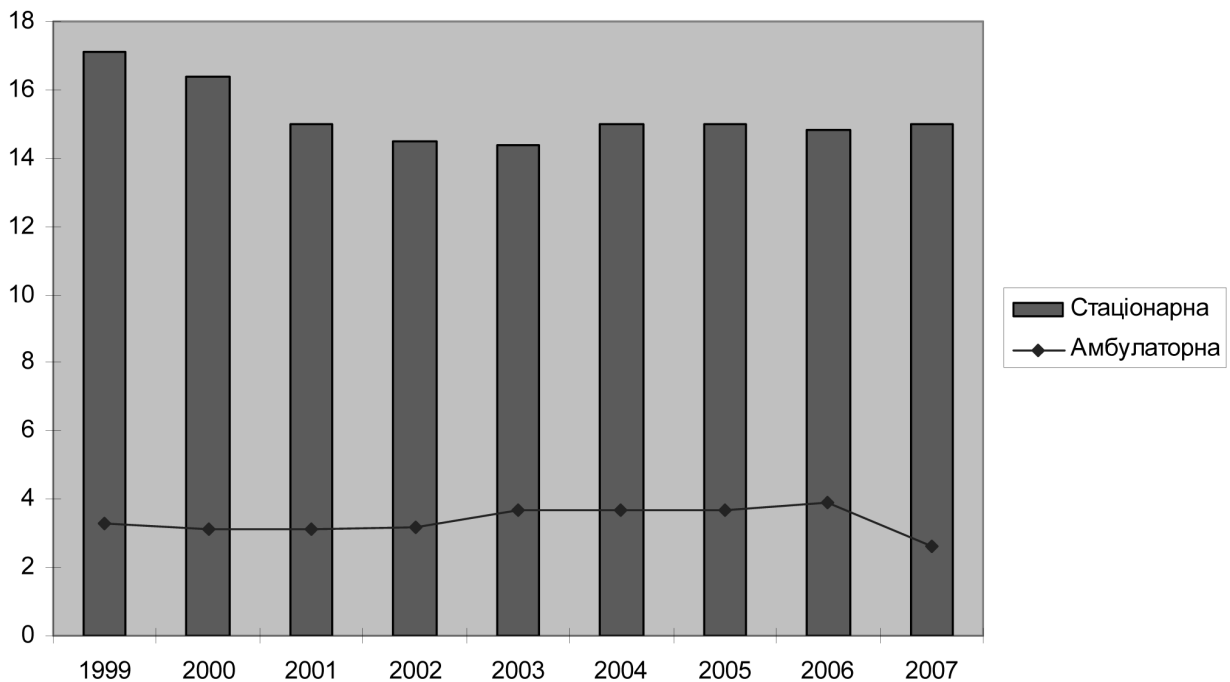

Рис. 2. Порівняння кількості амбулаторних і стаціонарних експертиз з висновком «Неосудний» (1999-2007 роки).

У **2007 році** картина була наступною.

При амбулаторному огляді питома вага неосудних складала 2,6% від загальної кількості експертиз. Слід вказати, що даний показник є найменшим за останні 9 років.

Аналіз ситуації по областям у **2007 році** показав наступне: наприклад в Запорізькій області даний показник дорівнює 6,1%, в Черкаській 5,8%, Івано-Франківська – 6,6%. Такі високі цифри неосудних вимагають

додаткового вивчення. Найменша кількість осіб, визнаних неосудними була в Харківській області – 0,2%, м. Києві – 0,05%, Вінницькій області – 0%.

Вищезазначені данні щодо неосудних у порівнянні з 2002 роком - Житомирська область -10 %, Івано-Франківська - 8,2 %, Рівненська - 8,2%, Черкаська - 7,9 %.

Природно, що при стаціонарній експертизі питома вага підслідних і підсудних, визнаних неосудними, значно вище.

При стаціонарній судово-психіатричній експертизі середній показник неосудних по Україні у **2007 році** дорівнював 15%.

По областях України. Низьке значення цього показника відзначається традиційно у м. Вінниці - 7,2 %, Волинській області - 8,3 %, м. Києві – 9,6%. Найбільш висока питома вага неосудних при проведенні стаціонарної СПЕ у м. Севастополі – 23,3%, м. Херсоні – 20,6 %, м. Львові -23,3 %.

Як позитивний факт, слід зазначити, що розмах коливань питомої ваги неосудних по областях у 2007 році значно зменшився.

З вересня 2001 року діє новий Кримінальний кодекс України, до якого увійшла нова стаття, що регламентує поняття обмеженої осудності.

Аналіз кількості осіб визнаних обмежено осудними за останні 8 років показав наступне.

Амбулаторна експертиза. У середньому по Україні цей показник в період з 2002 по 2005 рік змінюється у бік незначного збільшення – від 0,75% до 4,2%. У 2006 році наявне його різке падіння – 1,2 %. У **2007 році** (0,5%) даний показник є найменшим за останні шість років (рисунок 3).

Стаціонарна експертиза. У середньому по Україні показник, що стосується обмеженої осудності в період з 2002 по 2005 рік, також як і при амбулаторній судово-

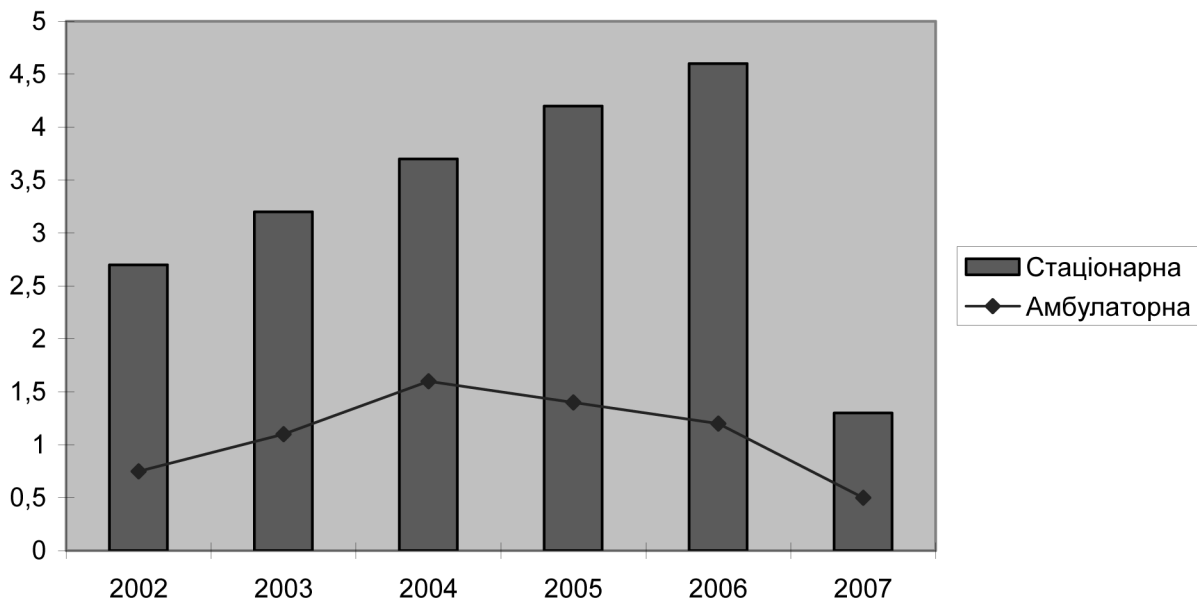
психіатричній експертизі, незначно збільшувався – від 2,7% до 4,2%. У 2006 році він дорівнював 4,6% - найбільший за весь період існування інституту обмеженої осудності на Україні. У **2007 році** наявне його різке падіння – 1,3 %. (рисунок 3)

Таким чином кількість осіб визнаних обмежено осудними при стаціонарному обстеженні приблизно в 3 рази перевищує кількість таких випадків при амбулаторних судово-психіатричних експертизах (рисунок 3).

Аналіз ситуації по областях стосовно кількості рішень щодо обмеженої осудності показав наступне.

При амбулаторній СПЕ середній відсоток обмежено осудних по Україні у **2007 році** склав 0,5%. Аналіз ситуації по областях у **2007 році** показав наступне: в Закарпатській області 1,3%, Луганській – 1,4%, Донецькій – 1,9%, Черкаській – 2,3%. Такі високі цифри обмежено осудних, що в 3-5 рази перевищують загальний показник по Україні скоріш за все пов'язані з відсутністю чітких критеріїв визначення даного поняття.

Ні один з підекспертних не визнавався обмежено осудним у наступних регіонах України: АР Крим, Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Севастополь.

Рис. 3. Порівняння кількості амбулаторних і стаціонарних експертиз з висновком «Обмежено осудний» (2002-2007 роки).

При стаціонарній СПЕ середній відсоток обмежено осудних по Україні дорівнював 1,3% .

Аналіз ситуації по областях у **2007 році** показав, наступне що найбільший він в Одеській (24,4%) і Донецькій (1,9%) областях.

Найменша кількість осіб, визнаних обмежено осудними була у Львівській області – 0,3%, Вінницькій – 1,4%, м. Києві – 1,2%. У Дніпропетровській, Запорізькій, Сумській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій областях та у м. Севастополь ні один з підекспертних не

визнавався обмежено осудним.

Аналіз структури психічних розладів в осіб, визнаних обмежено осудними, показав, що найчастіше обмежено осудними визнавали підекспертних з діагнозами: «Розумова відсталість “ (близько 40-50%); «Органічні психічні розлади» (біля 20 %); «Шизофренія» - (біля 10%). Дані показники упродовж останніх років суттєво не змінюються.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що освоєння такої нової юридичної норми як «обмежена

осудність» проходить досить складно. Далеко не всі експертні комісії поки що застосовують форму обмеженої осудності, відсутні її уніфіковані діагностичні критерії.

Таким чином можна сказати, що питома вага осіб, визнаних обмежено осудними, вище при стаціонарній експертизі - 1,3 %, менше при амбулаторній експертизі - 0,5 %.

Таблиця №6

Експертні рішення при амбулаторних судово-психіатричних експертизах стосовно підслідних, підсудних, свідків і потерпілих по областях України у 2006 р.

	<i>Осудні</i>		<i>Обмежено осудні</i>		<i>Неосудні</i>		<i>Рішення не винесено</i>		<i>Всього</i>	
	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
АР Крим	1463	85.9	3	0.1	53	3.1	187	10.9	1703	100.0
Вінницька область	153	92.7	1	0.6	1	0.6	11	6.6	165	100.0
Волинська область	323	91.0	12	3.4	13	3.6	19	5.3	355	100.0
Дніпропетровська область	480	84.3	5	0.9	4	0.7	85	14.9	569	100.0
Донецька область	1942	78.7	28	1.1	121	4.9	404	16.4	2468	100.0
Житомирська область	348	91.8	5	1.3	21	5.5	10	2.6	379	100.0
Закарпатська область	144	84.7	8	4.7	22	12.9	4	2.3	170	100.0
Запорізька область	371	83.2	2	0.4	44	9.9	31	6.9	446	100.0
Івано-Франківська область	282	91.5	21	6.8	20	6.5	6	1.9	308	100.0
Київська область	1273	95.1	35	2.6	61	4.5	4	0.3	1338	100.0
Кіровоградська область	539	92.4	-	-	25	4.3	19	3.2	583	100.0
Луганська область	423	77.5	21	3.8	22	4.0	101	18.5	546	100.0
Львівська область	834	90.0	4	0.4	18	1.9	75	8.1	927	100.0
Миколаївська область	867	96.3	15	1.7	24	2.7	9	1.0	900	100.0
Одеська область	474	68.4	1	0.1	42	6.1	184	26.5	693	100.0
Полтавська область	660	91.9	3	0.4	44	6.1	14	1.9	718	100.0
Рівненська область	96	29.6	10	3.1	20	6.2	1	0.3	324	100.0
Сумська область	465	86.0	-	-	19	3.5	57	10.5	541	100.0
Тернопільська область	455	95.6	6	1.2	10	2.1	11	2.3	476	100.0
Харківська область	694	79.4	2	0.2	2	0.2	178	20.3	874	100.0
Херсонська область	405	92.5	6	1.4	25	5.7	8	1.8	438	100.0
Хмельницька область	233	85.7	5	1.8	2	0.7	37	13.6	272	100.0
Черкаська	424	79.8	22	4.1	44	8.3	63	11.9	531	100.0
Чернівецька	470	96.9	8	1.6	11	2.2	4	0.8	485	100.0
Чернігівська	369	91.5	3	0.7	23	5.7	11	2.7	403	100.0
м. Київ	830	71.9	1	0.1	7	0.6	318	27.5	1155	100.0
м. Севастополь	218	96.9	1	0.4	6	2.6	1	0.4	225	100.0
Всього по Україні	15235	84.7	228	1.2	704	3.9	1852	10.3	17992	100.0

Як видно з таблиць 6 і 7 кількість підекспертних визнаних осудними або неосудними у продовж останніх двох років майже не змінилась. Деяко знизився обсяг обмежено осудних та осіб відносно яких не було винесено експертне рішення.

Як видно з таблиць 8 і 9 кількість підекспертних визнаних осудними або неосудними при проведенні їм стаціонарних СПЕ у продовж останніх двох років майже не змінилась. При цьому значно знизився обсяг обмежено осудних осіб.

Експертизи по цивільним справам.

За останні десять років обсяг судово-психіатричних експертиз по цивільним справам постійно зростає.

У період з 1996 по 2006 рік він виріс майже в 3 рази (з 2797 до 7563 експертиз на рік).

Значний ріст кількості експертиз по цивільним справам супроводжується розширенням діапазону питань, які ставляться судом перед експертами. З'являються нові види експертиз, пов'язані з визначенням нанесеної шкоди здоров'ю, моральної шкоди, тощо. Вирішення цих питань для багатьох експертів вкрай важке через відсутність досвіду, напрацьованих чітких критеріїв діагностики, методичної літератури

Судово-психіатричні експертизи за цивільними справами, в яких вирішувалось питання недієздатності

Експертні рішення при амбулаторних судово-психіатричних експертизах стосовно підслідних, підсудних, свідків і потерпілих по областях України у 2007 р.

	Осудні		Обмежено осудні		Неосудні		Рішення не винесено		Всього	
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
АР Крим	1673	85.3	0	0	59	3.0	230	11.7	1962	100.0
Вінницька область	94	87.8	0	0	0	0	13	12.1	107	100.0
Волинська область	383	92.5	4	0.9	14	3.4	17	4.1	414	100.0
Дніпропетровська область	526	88.8	1	0.2	12	2.0	54	9.1	592	100.0
Донецька область	1880	81.7	61	2.6	104	4.5	315	13.7	2300	100.0
Житомирська область	353	93.1	0	0	19	5.0	7	1.8	379	100.0
Закарпатська область	172	91.0	4	2.1	15	7.9	2	1.0	189	100.0
Запорізька область	374	84.2	7	1.6	46	11.1	24	5.8	444	100.0
Івано-Франківська область	268	90.2	4	1.3	27	9.1	2	0.7	297	100.0
Київська область	1240	95.4	19	1.5	54	4.1	5	0.4	1299	100.0
Кіровоградська область	581	94.2	0	0	25	4.0	11	1.8	617	100.0
Луганська область	397	76.0	11	2.1	25	4.8	100	19.1	522	100.0
Львівська область	683	91.3	0	0	9	1.2	56	7.5	748	100.0
Миколаївська область	802	95.4	0	0	26	3.1	13	1.5	841	100.0
Одеська область	475	71.9	0	0	34	5.1	152	22.9	661	100.0
Полтавська область	590	92.2	0	0	44	6.9	6	0.9	640	100.0
Рівненська область	297	97.4	4	1.3	6	1.9	2	0.6	305	100.0
Сумська область	448	86.6	0	0	18	3.5	51	9.9	517	100.0
Тернопільська область	533	95.7	0	0	15	2.7	9	1.6	557	100.0
Харківська область	714	77.9	0	0	3	0.3	200	21.8	917	100.0
Херсонська область	487	92.2	2	0.4	30	5.7	11	2.1	528	100.0
Хмельницька область	240	86.0	0	0	2	0.7	37	13.3	279	100.0
Черкаська	445	78.5	18	3.2	45	7.9	77	13.6	567	100.0
Чернівецька	408	96.0	0	0	14	3.3	3	0.7	425	100.0
Чернігівська	429	92.8	0	0	19	4.1	14	3.0	462	100.0
м. Київ	795	79.3	3	0.3	1	0.1	206	20.5	1002	100.0
м. Севастополь	194	96.0	0	0	5	2.5	3	1.5	202	100.0
Всього по Україні	15481	87.1	138	0.8	671	3.8	1620	9.1	17773	100.0

для встановлення опіки завжди складали більшість від загальної кількості проведених експертиз, а саме: 1999 р. - 83.9%; 2000 р.- 81.8%; 2001 р. – 86,3%; 2002 р. – 90,9%; 2003 р. – 91.0%; 2004 р. – 89,6%; 2005 р. – 88,2%; 2006 р. -89.6%.

Із проведених в 2002 році 4047 судово-психіатричних експертиз за цивільними справами 91 % призначався для рішення питання недієздатності з метою встановлення опіки, 8,8 % експертиз для визначення дієздатності по справам про визнання угоди недійсною й 0,2 % склали цивільні справи по оскарженню недобровільної госпіталізації, встановленню моральної шкоди тощо.

Із проведених у **2007 році** 7563 судово-психіатричних експертиз за цивільними справами 89,1 % з них призначався для рішення питання недієздатності щодо

встановлення опіки, 10,5 % експертиз для визначення дієздатності по справам про визнання угоди недійсною й 0,3 % склали цивільні справи по оскарженню недобровільної госпіталізації, встановленню моральної шкоди тощо.

Серед осіб відносно яких вирішувалось питання щодо встановлення опіки, недієздатними було визнано 83.3% (середні дані по Україні). Як і в 2006 році 100% даних показник досягав в Івано-Франківській і Тернопільській областях. Найменшим він був у Харківській області – 17,5% (2006 рік) (таблиці 10 і 11).

З 1 січня 2004 року вступив у дію новий Цивільний Кодекс України (ЦК), у якому в ст. 39 змінені формулювання медичного й юридичного критеріїв недієздатності. Введена у ст.36 ЦК нова правова норма: “обмежена дієздатність” внаслідок психічного розладу, що

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПИТАННЯ

Таблиця №8

Експертні рішення при стаціонарних судово-психіатричних експертиз стосовно підслідних, підсудних, свідків і потерпілих по областях України у 2006 р.

	Осудні		Обмежено осудні		Неосудні		Рішення не винесено		Всього	
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
АР Крим	356	85.6	12	2.9	48	11.5	12	2.9	416	100.0
Вінницька область	241	90.9	0	-	23	8.7	1	0.4	265	100.0
Волинська область	18	75.0	4	16.7	6	25.0	0	0	24	100.0
Дніпропетровська область	331	64.3	8	1.5	71	13.8	113	21.9	515	100.0
Донецька область	182	70.8	18	7.0	67	26.2	6	2.3	257	100.0
Запорізька область	5	33.3	0	0	10	66.7	0	0	15	100.0
Луганська область	322	91.7	13	3.7	29	8.3	0	0	351	100.0
Львівська область	225	73.8	44	14.4	77	25.2	3	0.9	305	100.0
Одеська область	77	81.0	17	17.9	13	13.7	5	5.3	95	100.0
Сумська область	116	83.4	1	0.7	23	16.5	0	0	139	100.0
Харківська область	239	83.0	10	3.5	43	14.9	6	2.1	288	100.0
Херсонська область	89	69.5	7	5.5	38	29.7	1	0.8	128	100.0
Хмельницька область	149	65.9	17	7.5	32	14.1	2	0.9	226	100.0
м. Київ	447	83.2	12	2.2	46	8.6	44	8.2	537	100.0
м. Севастополь	8	66.7	1	8.3	4	33.3	0	0	12	100.0
Всього по Україні	2805	78.5	164	4.6	530	14.8	193	5.4	3573	100.0

Таблиця №9

Експертні рішення при стаціонарних судово-психіатричних експертиз стосовно підслідних, підсудних, свідків і потерпілих по областях України у 2007 р.

	Осудні		Обмежено осудні		Неосудні		Рішення не винесено		Всього	
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
АР Крим	322	81.1	6	1.5	47	11.8	28	7.0	397	100.0
Вінницька область	282	91.5	5	1.6	26	8.4	0	0	308	100.0
Волинська область	11	91.7	0	0	1	8.3	0	0	12	100.0
Дніпропетровська область	288	62.3	0	0	92	19.9	82	17.7	462	100.0
Донецька область	128	65.0	4	2.0	54	27.4	6	3.0	197	100.0
Запорізька область	5	71.4	0	0	2	28.6	0	0	7	100.0
Луганська область	265	88.0	6	2.0	36	11.9	0	0	301	100.0
Львівська область	278	75.7	1	0.3	88	23.9	1	0.3	367	100.0
Одеська область	65	73.9	22	25.0	21	23.8	2	2.3	88	100.0
Сумська область	117	88.6	0	0	15	11.4	0	0	132	100.0
Харківська область	215	76.8	0	0	51	18.2	14	5.0	280	100.0
Херсонська область	83	72.2	0	0	31	26.9	1	0.9	115	100.0
Хмельницька область	181	80.1	0	0	39	17.2	6	2.6	226	100.0
м. Київ	435	78.5	7	1.3	54	9.7	65	11.7	554	100.0
м. Севастополь	3	30.0	0	0	7	70.0	0	0	10	100.0
Всього по Україні	2678	77.5	51	1.5	564	16.3	205	5.9	3456	100.0

істотно впливає на здатність усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними.

У зв'язку з цим є необхідним внесення змін до

форми за №38 (щорічна галузева статистична звітність щодо проведення судово-психіатричних експертиз на Україні).

**Судово-психіатрична експертиза за цивільними справами
по областях України у 2006 р.**

Характер цивільних справ	Щодо встановлення опіки				Укладання угод, інші юридичні дії				Оскарження недобровільної госпіталізації, діагнозу				ВСЬОГО	
	Всього		З них визнано недієздатними		Всього		З них визнано недієздатними		Всього		Необґрунтовано госпіталізовані			
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
АР Крим	195	94.2	177	90.8	12	5.8	6	50.0	0	0	0	0	207	100.0
Вінницька область	114	89.1	107	93.9	13	10.2	8	61.5	0	0	0	0	128	100.0
Волинська область	132	83.5	117	88.6	6	3.8	2	33.3	0	0	0	0	158	100.0
Дніпропетровська область	290	88.1	270	93.1	36	10.9	19	52.8	0	0	0	0	329	100.0
Донецька область	686	90.3	545	79.4	74	9.7	37	50.0	0	0	0	0	760	100.0
Житомирська область	164	95.3	160	97.5	5	2.9	1	20.0	0	0	0	0	172	100.0
Закарпатська область	92	92.9	90	97.8	7	7.1	0	0	0	0	0	0	99	100.0
Запорізька область	270	83.1	252	93.3	55	16.9	29	52.7	0	0	0	0	325	100.0
Івано-Франківська область	162	94.2	162	100.0	10	5.8	6	60.0	0	0	0	0	172	100.0
Київська область	227	83.5	206	90.7	45	16.5	17	37.8	0	0	0	0	272	100.0
Кіровоградська область	87	97.8	75	86.2	0	0	0	0	0	0	0	0	89	100.0
Луганська область	136	92.5	119	87.5	11	7.5	2	18.1	0	0	0	0	147	100.0
Львівська область	132	84.1	111	84.1	21	13.4	9	42.9	1	0.6	0	0	157	100.0
Миколаївська область	89	84.8	88	98.9	16	15.2	10	62.5	0	0	0	0	105	100.0
Одеська область	417	90.7	415	99.5	16	3.5	12	75.0	0	0	0	0	460	100.0
Полтавська область	250	90.9	250	100.0	25	9.1	13	52.0	0	0	0	0	275	100.0
Рівненська область	39	70.9	38	97.4	16	29.1	4	25.0	0	0	0	0	55	100.0
Сумська область	204	99.0	159	77.9	2	1.0	1	50.0	0	0	0	0	206	100.0
Тернопільська область	20	71.4	20	100.0	8	28.6	3	37.5	0	0	0	0	28	100.0
Харківська область	189	87.5	33	17.5	27	12.5	7	25.9	0	0	0	0	216	100.0
Херсонська область	78	82.9	74	94.9	14	14.9	6	42.9	0	0	0	0	94	100.0
Хмельницька область	168	87.0	153	91.1	25	13.0	4	16.0	0	0	0	0	193	100.0
Черкаська	214	94.6	211	98.6	10	4.5	3	30.0	0	0	0	0	224	100.0
Чернівецька	141	96.6	129	91.5	5	3.4	3	60.0	0	0	0	0	146	100.0
Чернігівська	319	94.9	295	94.5	17	5.1	6	35.3	0	0	0	0	336	100.0
м. Київ	948	88.8	887	93.6	117	11.0	29	24.8	2	0.2	0	0	1067	100.0
м. Севастополь	67	80.7	52	77.6	7	8.4	3	42.9	0	0	0	0	83	100.0
Всього по Україні	5830	89.7	5195	89.1	600	9.2	240	40.0	3	0.05	0	0	6503	100.0

Підводячи невеликий підсумок можна сказати, що на сьогодні невирішеними є наступні проблеми:

1. Відсутній механізм очної атестації та переатестації лікарів-судово-психіатричних експертів і психологів – судових експертів.
2. Система підвищення кваліфікації психологів - судових експертів на сьогодні відсутня.
3. Система тематичного удосконалення лікарів і психологів, що працюють у відділеннях де застосовуються примусові заходи медичного характеру відносно

осіб, які були визнані судом неосудними, на сьогодні відсутня.

4. Відсутність системи екстреної консультативної допомоги (у тому числі і організаційно-методичної) експертним установам України.

5. Розширення науково-дослідної роботи з актуальних питань судової психіатрії, а саме: обмеженої осудності, розробки критеріїв вибору видів примусового лікування, особливо амбулаторного, обмеженої дієздатності, нових видів судово-психіатричних експертиз.

Судово-психіатрична експертиза за цивільними справами по областях України у 2007 р.

Характер цивільних справ	Щодо встановлення опіки				Укладання угод, інші юридичні дії				Оскарження недобровільної госпіталізації, діагнозу				ВСЬОГО	
	Всього		З них визнано недієздатними		Всього		З них визнано недієздатними		Всього		Необгрунтовано госпіталізовані			
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
АР Крим	211	81.1	199	94.3	49	18.8	12	25.0	0	0	0	0	260	100.0
Вінницька область	159	89.8	148	93.1	18	10.2	10	55.5	0	0	0	0	177	100.0
Волинська область	111	93.3	108	97.3	8	6.7	5	62.5	0	0	0	0	119	100.0
Дніпропетровська область	415	93.9	388	93.5	27	6.1	18	66.7	0	0	0	0	442	100.0
Донецька область	832	91.4	772	92.8	78	8.6	32	41.0	0	0	0	0	910	100.0
Житомирська область	436	97.3	425	97.5	12	2.7	6	50.0	0	0	0	0	448	100.0
Закарпатська область	102	93.6	100	98.0	7	6.4	3	42.8	0	0	0	0	109	100.0
Запорізька область	265	81.5	254	95.8	60	18.5	34	56.7	0	0	0	0	325	100.0
Івано-Франківська область	83	95.4	83	100.0	4	4.6	3	75.0	0	0	0	0	87	100.0
Київська область	260	84.4	238	91.5	48	15.6	21	43.7	0	0	0	0	308	100.0
Кіровоградська область	165	97.0	161	97.6	0	0.0	0	0.0	0	0	0	0	170	100.0
Луганська область	193	88.5	162	83.9	25	11.5	8	32.0	0	0	0	0	218	100.0
Львівська область	188	84.3	164	87.2	35	15.7	8	22.8	0	0	0	0	223	100.0
Миколаївська область	129	91.5	126	97.7	10	7.1	3	30.0	0	0	0	0	141	100.0
Одеська область	463	90.4	425	91.8	66	12.9	19	28.8	0	0	0	0	512	100.0
Полтавська область	230	93.1	228	99.1	17	6.9	5	29.4	0	0	0	0	247	100.0
Рівненська область	252	95.1	245	97.2	13	4.9	1	7.8	0	0	0	0	265	100.0
Сумська область	342	98.3	255	74.6	6	1.7	4	66.7	0	0	0	0	348	100.0
Тернопільська область	37	77.1	37	100.0	11	22.9	4	36.4	0	0	0	0	48	100.0
Харківська область	303	88.3	277	91.4	40	11.7	4	10.0	0	0	0	0	343	100.0
Херсонська область	220	93.6	207	94.1	15	6.4	8	53.3	0	0	0	0	235	100.0
Хмельницька область	150	89.3	141	94.0	18	10.7	3	16.7	0	0	0	0	168	100.0
Черкаська	169	93.9	167	98.8	11	6.1	2	18.2	0	0	0	0	180	100.0
Чернівецька	116	89.9	111	95.7	13	10.1	2	15.4	0	0	0	0	129	100.0
Чернігівська	256	91.4	227	88.7	24	8.6	3	12.5	0	0	0	0	280	100.0
м. Київ	622	77.2	597	95.9	183	22.7	46	25.1	0	0	0	0	806	100.0
м. Севастополь	57	87.7	50	87.7	0	0	0	0.0	0	0	0	0	65	100.0
Всього по Україні	6739	89.1	6295	93.4	798	10.5	266	33.3	0	0	0	0	7563	100.0

Взагалі оцінюючи результати діяльності експертних комісій, можна відзначити такі позитивні явища, як поява нових, більш розроблених форм державних експертних установ, стабілізацію основних показників роботи судово-психіатричних експертних комісій (не-

осудність, вибір заходів медичного характеру), поліпшення показників роботи стаціонарних експертних відділень, оптимізацію нормативів експертного навантаження, наявність основних інструктивних документів з судової психіатрії.